

determined for all parties, on all levels of interaction, as well as the need of overcoming the deceleration of this process is highlighted. Volunteering in Ukraine on the basis of philanthropy of relevant subject-matter organizations is gradually gaining its popularity in the corporate sphere. Corporate volunteering is very perspective in the context of developing corporate social responsibility in business, as well as forming a positive brand of a company as an employer on the labour market. It is highlighted, that for the successful development of the corporate volunteering in Ukraine enabling conditions and favourable environment are required, that shall exist on the level of the inside company policy (adequate evaluation of the resources, clear goals definition, evaluation of the results, motivation for the employees, etc.), as well as on the level of the national and regional legislation on volunteering. Aiming for philanthropy, corporate volunteering in a process of developing will contribute to growing trust between people and business, as well as the initiative and support from the management board. This will result in substituting passive waiting for the changes in the unfavourable social economic and political spheres for active support of these changes, overcoming actual problems due to conscious participating and will for the mutual development for all parties, including state as the main regulator of business and volunteering.

Key words: corporate social responsibility, corporate volunteering, volunteering, corporate management, program of the social partnership, social activity, philanthropy, corporation, philanthropy.

Отримано 18.03.2018

УДК 37.013.42:316.621(477)

О. В. Ковальчук
В. А. Савицька
kovalchuk87@i.ua

ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Ковальчук О. В., Савицька В. А. Профілактика торгівлі людьми: реалії і перспективи. Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – торгівлі людьми. Визначено, що найбільше наших співвітчизників постраждало в Російській Федерації. Це явище привертає увагу як наукової спільноти так і розглядається на рівні держави у міжнародному просторі, що підтверджується рядом міжнародних документів. Розкрито зміст поняття «соціальна профілактика» та «соціальна профілактика торгівлі людьми». Окреслено

аспекти та завдання соціальної профілактики торгівлі людьми. Встановлено, що соціальна профілактика торгівлі людьми реалізується через створення умов для розвитку особистості, формування свідомості громадян, гуманних стосунків між людьми та поширення відповідної правової освіти. Вказано суб'єктів соціальної профілактики на різних рівнях до яких належать органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування. Охарактеризовано шляхи здійснення соціальної профілактики. Визначено, що найпоширенішими формами та методами профілактики торгівлі людьми є культурні заходи масового характеру (акції, флешмоби, благодійні ярмарки тощо), тренінги та лекції. Розкрито рівні соціальної профілактики, такі як первинна, вторинна та третинна. Подано їх особливості застосування та форми роботи, які можна застосовувати. Проаналізовано програму попередження торгівлі людьми на базі освітніх закладів для учнів 7-11 класів.

Ключові слова: соціальна профілактика, первинна, вторинна, третинна соціальна профілактика торгівлі людьми.

Ковальчук О. В., Савицкая В. А. Профілактика торгівлі людьми: реалії та перспективи. Стаття посвячена актуальній проблемі сучасності - торгівлі людьми. Визначено, що більше всього наших соотечественників пострадало в Російській Федерації. Це явище привертає увагу як наукового суспільства так і розглядається на рівні держави в міжнародному просторі, що підтверджується рядом міжнародних документів. Розкрито зміст поняття «соціальна профілактика» та «соціальна профілактика торгівлі людьми». Визначено аспекти та завдання соціальної профілактики торгівлі людьми. Встановлено, що соціальна профілактика торгівлі людьми реалізується через створення умов для розвитку особистості, формування свідомості громадян, гуманних стосунків між людьми та поширення відповідної правової освіти. Вказано суб'єктів соціальної профілактики на різних рівнях до яких належать органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування. Охарактеризовано шляхи здійснення соціальної профілактики. Визначено, що найпоширенішими формами та методами профілактики торгівлі людьми є культурні заходи масового характеру (акції, флешмоби, благодійні ярмарки тощо), тренінги та лекції. Розкрито рівні соціальної профілактики, такі як первинна, вторинна та третинна. Подано їх особливості застосування та форми роботи, які можна застосовувати.

Проанализирована программа предупреждения торговли людьми на базе образовательных учреждений для учащихся 7-11 классов.

Ключевые слова: социальная профилактика, первичная, вторичная, третичная социальная профилактика торговли людьми.

Соціально-негативне явище торгівлі людьми не втрачає актуальності впродовж багатьох років та має стійку тенденцію до зростання в глобальному масштабі. Це зумовлене рядом причин, що стосуються як політичного устрою країни, так і фемінізації бідності, дискримінації жінки на ринку праці, насилля в родині тощо, що змушує жінку шукати кращої долі закордоном. За 2017 рік Національна поліція виявила близько 270 злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Як повідомляє прес-служба відомства, цей показник майже втричі більше, ніж за весь 2016 рік. Серед постраждалих 281 людина: 156 жінок, 106 чоловіків та 19 дітей [1].

За даними міжнародної організації з міграції, з січня по вересень 2017 року, найбільше українців (61%) постраждали від торгівлі людьми в Російській Федерації. Далі за списком йдуть країни Європейського союзу - 21% наших співвітчизників, які потрапили в руки торговців людьми (в Європі лідирують Польща, Італія, Литва, Швеція, Чехія, Словаччина, Німеччина). Крім того, українці піддавалися експлуатації до Туреччини, Об'єднаних Арабських Еміратів, Грузії, Молдови, Білорусі. В. Воскобойник уточнює, що найчастіше випадки трудової експлуатації реєструють в тих країнах, де права людини слабо захищені, а місцева влада не дуже жорстко карають своїх громадян, причетних до торгівлі людьми [1].

За останні десятиліття світовою спільнотою було прийнято ряд основоположних угод, конвенцій, договорів, що були спрямовані на запобігання торгівлі жінками. Серед них, Конвенція ООН «Про боротьбу із торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами», Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок», Гаазька міністерська декларація.

Проблема торгівлі людьми розглядалася вченими у різних напрямках (економічному, юридичному, проектному, соціальній роботі тощо), зокрема профілактична робота в навчальних закладах з протидії торгівлі людьми (Л. І. Гриценко, Н. В. Лунченко, О. В. Ерстенюк); соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей (К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалова); соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми (Л. Г. Ковальчук); соціальна профілактика торгівлі людьми засобами інформаційно-комунікаційних технологій (Л. О. Данильчук); виховна робота з учнями з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» (7–11 кл.) (Т. П. Авельцева, Н. І. Бойчук, Р. Х. Вайнола, Н. М. Грінчук, А. В. Гулевська-Черниш,

І. Д. Зверева, Н. В. Зимівець, А. В. Калініна, Т. Л. Лях, В. В. Молочний, Н. О. Москвіна, В. С. Петро- вич, Ж. В. Петрочко, О. В. Руда, О. М. Румак, С. В. Терницька, Т. П. Цюман, А. М. Шеламкова).

Мета статті полягає в аналізі наукових підходів до соціальної профілактики торгівлі людьми.

Соціальна профілактика за Законом України “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” є одним із видів соціальної роботи, який спрямований на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя здоров’я дітей та молоді, а також запобігання такому впливу [2].

Соціальна профілактика зорієнтована на такі основні аспекти:

1. Вивчення особливостей і проблем дітей та молоді в аспекті запобігання торгівлі людьми, а також вивчення особливостей мотивації молоді щодо працевлаштування, навчання, відпочинку за кордоном.

2. Формування позитивної мотивації молоді до сприймання соціальних послуг та стимулювання молоді до засвоєння інформації щодо протидії торгівлі людьми.

3. Встановлення контакту з молоддю і членами їх сімей і надання їм соціальної допомоги, тобто такого комплексу соціальних послуг, який сприяє не тільки відмові від «легких грошей» за кордоном, але й підвищенню соціального статусу молоді, їх особистому розвитку, на основі оволодіння знаннями про свої права, навчання вмінню ними користуватися та їх відстоювати, створення умов для їх реалізації, використовуючи, при необхідності соціальну опіку і підтримку, соціальний менеджмент. Наслідком такої допомоги також будуть: знання, які запобігають потраплянню в рабство, вміння і навички щодо критичної оцінки, прийняття рішення, управління собою в ситуаціях, які можуть привести до потрапляння в тенета торговців людьми.

4. Спрямування молоді до самопомоги в напрямі запобігання торгівлі людьми через надання інформаційних послуг про установи та організації, які вирішують такі проблеми; а також розвиток волонтерського руху, студентських соціальних служб і поза аудиторської виховної роботи, підтримка НУО, які займаються профілактикою торгівлі людьми [4].

Отже, профілактика у сфері торгівлі людьми вимагає в першу чергу:

- створення умов у суспільстві для запобігання явища “торгівля людьми”;

- формування у свідомості населення й окремих громадян неприйняття торгівлі людьми, осуд цього явища, позитивної мотивації до його запобігання. Навчання населення щодо розпізнавання й уникнення цього явища. Це соціально-рекламні, психолого-педагогічні заходи;

- формування гуманних стосунків між людьми, толерантності один

до одного, культури миру в сім'ї, мікросередовищі, суспільстві, які виключають думку про можливість торгівлі людьми;

- формування та реалізація правової освіти серед громадян (зокрема підлітків) та їх поширення.

Таким чином, завдання соціальної профілактики торгівлі людьми у молодіжному середовищі ми вбачаємо:

- здійснення інформаційно-пропагандистської роботи серед молоді з метою формування поняття “торгівля людьми”;
- формування правосвідомості та правової поведінки молоді, громадянськості, відповідальності в неї за своє життя із розвитком її активності, самостійності, творчості та створенням умов для її самореалізації.

Звичайно, соціальна профілактика в сфері торгівлі людьми повинна бути поетапною та має конкретні види.

Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми – найбільш масова і неспецифічна. Її метою є формування активного, адаптивного, високофункціонального життєвого стилю, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів. Соціальна робота тут носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття явища та категоричну відмову від маніпуляцій.

Її завданнями є:

- вдосконалення тих конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь і навичок, які молода людина вже має, але не знає, як їх застосувати у незнайомій ситуації, яка може привести до торгівлі людьми; навчання розпізнаванню таких ситуацій і керувати ними;
- збільшення потенціалу особистісних ресурсів людини (розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, формування правосвідомості, розвиток активності).

Змістом первинної соціальної профілактики торгівлі людьми, на основі викладеного, повинно бути:

- 1) надання інформації про явище “торгівлі людьми”;
- 2) роз'яснення правових норм стосовно поведінки в реальних життєвих ситуаціях, які можуть привести до рабства;
- 3) показ зразків застосування життєвих умінь і навичок щодо навчання, знайомства, відпочинку, працевлаштування за кордоном;
- 4) підтримка творчої, інтелектуальної, громадської, спортивної та іншої діяльності молоді. Методами первинної соціальної профілактики є: інформування, переконання, навіювання, робота в громаді.

Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми є в основному груповою. Метою вторинної соціальної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Іншими словами, передбачає зміну ставлення до себе та оточуючих і навчання поведінці, формування досвіду поведінки в ситуаціях, які можуть привести до потрапляння в рабство. Вторинна соціальна

профілактика спрямована на дітей та молодь «групи ризику». Вторинна соціальна профілактика передбачає своєчасне виявлення таких осіб і надання їм соціальної підтримки і допомоги у напрямках:

- формування знань, життєвих умінь і навичок, необхідних для самозахисту від торговців людьми;
- формування поняття про установи та організації, які допомагають потерпілим від торгівлі людьми, про способи потрапляння в рабство, правила поведінки під час перебування за кордоном, про оформлення документів тощо;
- зміна ставлення молодої особи до себе, свого місця в суспільстві, усвідомлення нею цінності свого життя і своєї ролі в ньому.

Основними методами соціальної роботи є: вправи, вимоги, інформування, переконання, роз'яснення, драматизація, наведення реальних історій торгівлі людьми, розв'язання ситуацій.

Формами, які реалізують ці методи, є: тренінги, цикли занять, вулична соціальна робота, робота «гарячих ліній».

Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми спрямована на інтегрування в суспільство осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, з метою запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки і свідомості молодої особи, які привели до виникання проблеми, а також усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті. Третинна соціальна профілактика є в основному індивідуальною, передбачає тривалу роботу і комплекс соціальних послуг. Вона здійснюється поряд із соціальною реабілітацією і соціальним супроводом, але має свою мету, вимагає об'єднання зусиль різних фахівців.

Основними методами роботи тут є: робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання, створення виховуючих ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище [3].

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) суб'єктами соціальної роботи з дітьми та молоддю взагалі і соціальної профілактики зокрема є: уповноважені органи, які здійснюють соціальну роботу з дітьми та молоддю; фахівці із соціальної роботи. До уповноважених органів належать: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; служби у справах неповнолітніх; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, їх спеціалізовані формування; підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форми власності.

В Україні активними формами та методами профілактики торгівлі

людьми є культурні заходи масового характеру (акції, флешмоби, благодійні ярмарки тощо), тренінги та лекції. Основним та досить діючим залишається робота «гарячих ліній», зокрема ГО «Ла Страда – Україна», яка працює і попередження торгівлі людьми, і з профілактики та вирішення проблеми жорстокого поводження чи насилля в сім'ї. Такі лінії діють і на базі ЦСССДМ, яких нараховують більше 200-та по всій Україні. Консультанти надають інформаційну допомогу, можуть відповісти на вадливі питання та поради, що робити в конкретній ситуації, мають змогу надати юридичну консультацію та психологічну. В ЦСССДМ створюються бази даних таких «клієнтів», які постійно оновлюються, проте найчастіше вони прагнуть залишатися анонімами [1].

В практичному аспекті в Україні, фактично по всіх регіонах, діє програма попередження торгівлі людьми на базах освітніх закладів. На сьогоднішній день впровадження програми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» передбачено завданнями і заходами з виконання Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року (п. 2.7, 2.9) та включене до плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо запобігання торгівлі людьми до 2020 року (наказ № 405 від 8 квітня 2016 р.).

Програма запропонована практичним психологам та соціальним педагогам, як частина профілактичної роботи з учнями 7-11 класів. Її основні орієнтири: сприяння самопізнанню, самореалізації, самоствердженню і самовдосконаленню особистості; розвиток навичок відповідальної і безпечної поведінки, умінь адекватного прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях; визначення та формування громадянської позиції особистості.

Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» побудована з урахуванням основних підходів і положень програми «Культура життєвого самовизначення», розробленої творчим колективом у рамках проектної діяльності Християнського дитячого фонду (колишнє ім'я Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд «Благополуччя дітей»). Водночас її інноваційність полягає в тому, що вона, з одного боку, фактично є першою спробою представити систему виховної роботи саме у сфері профілактики торгівлі людьми шляхом формування в учнівської молоді внутрішнього ціннісного стрижня та необхідних життєвих навичок. А з іншого – пропагує новітні засоби технологічного забезпечення виховного процесу. Теоретико-методологічною основою програми є філософсько-соціологічне розуміння людської діяльності, форм соціальної поведінки людини у різних сферах, ставлення до дитини як до суб'єкта власної життєдіяльності, використання у роботі системного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів. Принципи побудови та впровадження програми: комплексність, варіативність, послідовність,

логічність викладення матеріалу, його поступове ускладнення. У базисі програми лежить ідея «допомоги для самопомоги», що розглядає людину як суб'єкт власного життя і передбачає формування у школяра вміння свідомо користуватися правами, бажання керувати своїм життям, здійснюючи моральний вибір, розвиваючи власні громадянські якості [5].

Основними формами профілактичної роботи з питань протидії торгівлі людьми за цією програмою є: тематичні виховні години, бесіди, дискусії і диспути, тренінги, станційна гра, соціальний проект, усний журнал, конкурс малюнків/плакатів, зустрічі з фахівцями, кіно- та відеолекторій (обговорення фільму); комікси; рольові, ділові (навчальні) та настільні ігри тощо. Виховні заходи об'єднують різні методи роботи: бесіду, тематичне малювання, мозковий штурм, роботу в групах, інформування, переконання, навчання, роз'яснення, приклади, творчу майстерню, розв'язання складних життєвих ситуацій тощо [6].

Підводячи підсумки, можна констатувати, що сьогодні ведеться активна робота щодо попередження торгівлі людьми на державному, міжнародному рівні. Соціальна профілактика здійснюється на первинному, вторинному і третинному рівнях, що дозволяє перекривати як потенційних жертв, так і тих, хто вже постраждав. Подальшими перспективними дослідженнями вважаємо розробку методичного забезпечення з соціальної профілактики серед студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Альманах передових технологій профілактики торгівлі людьми: практика і перспективи / Колектив авторів; під загальною ред. д-ра юрид. наук К. Левченко, канд. пед. наук Л. Ковальчук. - К. : ТОВ «Агенство «Україна», 2011. - 132 с.
2. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посібник / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна [та ін.] ; заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. – К. : Міленіум, 2005. – 210 с.
3. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : 7 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Звереві та Ж. В. Петрочко. – К. : Основа, 2012. – 188 с.
4. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / заг. ред. К. Б. Левченко. – К., 2006. – 48 с.
5. Протидія торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. / Н. Гусак [та ін.]; за ред. Т. Семигіна ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.», Шк. соц. роботи ім. В. І. Полтавця. К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 166 с.
6. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук,

О. А. Удалової [та ін.] ; [«Агентство “Україна”»]. – К. : [б. в.], 2011. – 292 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Al'manah peredovih tehnologij profilaktiki torgivli ljud'mi: praktika i perspektivi / Kolektiv avtoriv; pid zagal'noju red. d-ra jurid. nauk K. Levchenko, kand. ped. nauk L. Koval'chuk. – K.: TOV «Agenstvo« Ukraïna », 2011. - 132 s.

2. Zapobigannja torgivli ljud'mi ta ekspluatacii ditej : navch.-metod. posibnik / K. B. Levchenko, O. A. Udalova, I. M. Trubavina [ta in.] ; zag. red. K. B. Levchenko ta O. A. Udalovoï. – K. : Milenium, 2005. – 210 s.

3. Osobista gidnist'. Bezpeka zhittja. Gromadjans'ka pozicija : metod. posib. dlja vihovnoï roboti z uchnjami z pitan' protidii torgivli ljud'mi : 7 klas / nauk. ker. ta red. I. D. Zverevoï ta Zh. V. Petrochko. – K. : Osnova, 2012. – 188 s.

4. Protidija torgivli dit'mi ta komercijnij seksual'nij ekspluatacii ditej: osnovni polozhennja mizhnarodnogo ta nacional'nogo zakonodavstva / zag. red. K. B. Levchenko. – K., 2006. – 48 s.

5. Protidija torgivli ljud'mi : navch.-metod. posib. / N. Gusak [ta in.]; za red. T. Semigina ; Nac. un-t «Kievo-Mogiljan. akad.», Shk. soc. roboti im. V. I. Poltavcja. K. : Kievo-Mogiljans'ka akademija, 2008. – 166 s.

6. Social'no-pedagogichni osnovi protidii torgivli ljud'mi ta ekspluatacii ditej : navch.-metod. posib. / K. B. Levchenko, L. G. Koval'chuk, O. A. Udalovoï [ta in.] ; [«Agenstvo “Ukraïna”»]. – K. : [b. v.], 2011. – 292 s.

Kovalchuk O., Savytska V. Prevention of Trafficking in Human Beings: Realities and Prospects. The article is devoted to the actual problem of the present - trafficking in human beings. It is determined that most of our compatriots have suffered in the Russian Federation. This phenomenon attracts attention as a scientific community and is considered at the state level in the international space, which is confirmed by a number of international documents. The contents of the concept of "social prevention" and "social prevention of trafficking in human beings" are revealed. The aspects and tasks of social prevention of trafficking in human beings are outlined. It has been established that social prevention of trafficking in human beings is realized through the creation of conditions for the development of personality, formation of consciousness of citizens, humane relations between people and distribution of appropriate legal education. The subjects of social prophylaxis are indicated at different levels, which include executive bodies, local self-government bodies, minors' services, centers for social services for the family, children and youth, and their specialized formations. The ways of implementation of social prevention are described. It is determined that the most common forms and methods of prevention of trafficking in human beings are cultural events of a mass character (actions, flash mobs, charity fairs, etc.), trainings and lectures. Levels of social prevention, such as primary, secondary and tertiary, are disclosed. Their application peculiarities and work

forms that can be applied are presented. The program of prevention of trafficking in human beings based on educational institutions for students of grades 7-11 was analyzed.

Key words: social prophylaxis, primary, secondary, tertiary social prophylaxis of human trafficking.

Отримано 26.03.2018

УДК 373.016:78

І. С. Куліковська
irinastits@ukr.net

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ВОКАЛЬНО-ХОРОВІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Куліковська І. С. Естетичне виховання у вокально-хоровій роботі вчителя загальноосвітньої школи. Автором статті проаналізовано сутність поняття «естетичне виховання» та його роль у вокально-хоровій діяльності (за Б. Ліхачовим, Н. Савін, О. Дубасенюк, Л. Артемова, О. Чинаєва, Л. Калініна та ін.). Доведена особлива роль естетичного виховання у формуванні особистості школяра, вихованні гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах. Естетичне виховання, на думку українських дослідників полягає в організації різноманітної художньо-естетичної діяльності учнів, спрямованої на формування у них здатності повноцінно сприймати і правильно розуміти прекрасне в мистецтві і в житті, на вироблення естетичних уявлень, понять, смаків і переконань, а також розвиток творчих задатків і дарувань у сфері мистецтва.

Ефективне здійснення естетичного виховання може відбуватись шляхом залучення учнів до музики здійснюється в умовах власного виконання (вокально-хорового співу) – найбільш доступної, активної та корисної форми діяльності. Від кваліфікації учителя, його системи знань, умінь і навичок на рівні вимог сучасності (рівня підготовки, відповідність цієї підготовки вимогам сьогодення, заняття самоосвітою) залежить якість організованої ним вокально-хорової роботи, а також рівень освіченості, вихованості і духовної культури школяра. Серед важливих умов успішної організації вокально-хорової роботи естетичного спрямування розглянуто майстерність учителя музики, інтерес учня до музичного мистецтва, комплекс морально-естетичних та інтелектуальних якостей особистості та ін.

Зміст вокально-хорової роботи вчителя загальноосвітньої школи на уроках мистецького спрямування охоплює розспівування, вивчення